

EĞİTİM SENARYOSU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER -BİR SİSTEMLER YAKLAŞIMI-

Coşğül YÜKSEL*

ÖZET

Tüm dünyada ve ülkemizde artan eğitim talebine yanıt verebilmek amacıyla geliştirilen sistemlerden biri uzaktan eğitim sistemidir. Bu sistemin önemli ayaklarından biri de televizyon yayınlarıdır. Bu ortam, dağıtım teknolojisine bağlı olarak, hedef kitlesiyle tek yönlü iletişim kuran bir ortamdır. İşte bu ortam kullanılarak gerçekleştirilen öğrenme-öğretme sürecini daha etkili kılmak için yapılması gerekenler bu çalışmanın sorunu oluşturmaktadır.

Bir başka söyleyişle; bu çalışmada, uzaktan eğitim sistemi içinde diğer ortamları desteklemek ve zenginleştirmek amacıyla hazırlanan ve tek yönlü iletişim ile öğretim yapan televizyonun, sınırlılıkları ve olanakları dikkate alınarak, belirlenen öğrenme-öğretme ilkeleri doğrultusunda oluşturulan bir senaryonun, öğretici olabilmesi için, gerekli ilkeler belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sistemler Yaklaşımı, Uzaktan Eğitim Sistemi, Eğitim Senaryosu

SOME THOUGHTS ON EDUCATIONAL SCRIPT, A SYSTEMS APPROACH

ABSTRACT

One of the systems developed in order to meet the gradually increasing demand for education in Turkey and in the whole world is distance education. One of the important elements of this system is television broadcast. This medium, depending on the technology of distribution, gets in one-sided touch with its target mass. What needs to be realized in order to make learning/teaching process more efficient using this medium is the subject matter of this study.

In other words, this study aims at defining necessary instructional principles of the educational script, which is prepared to support and to make richer the other systems within the system of distance education, and which is formed for TV broadcast, a one-sided communication medium in education. In doing this, the teaching principles, determined according to limitations and possibilities of TV in the script writing process were taken as guidelines.

Key Words: Systems Approach, Distance Education System, Educational Script

GİRİŞ

Günümüzde demografik, bilimsel, ekonomik, sosyal ve siyasal nitelik taşıyan etkenler eğitimi de doğrudan etkiler. Örneğin en temelde bilimsel gelişmelere dayalı olarak yaşanan bilgi patlaması, birey için, ulus için ve dünyada yaşayan tüm insanlar için eğitimi günümüzde olmazsa olmaz bir koşul haline getirir. Birey, yaşadığı sosyal çevre içinde varolabilmek için, ulus da dünya toplulukları içinde söz sahibi olabilmek için bu koşulu yerine getirmek zorunda hisseder kendisini... Hızla artan nüfus da dikkate alındığında, toplumların eğitim talebinin ne denli büyük olabileceğini düşünmek güç değildir.

Tüm dünyada ve ülkemizde bu talebe yanıt verebilmek amacıyla geliştirilen sistemlerden biri de uzaktan eğitim sistemidir. Bu sistemde kullanılan eğitim ortamlarından biri televizyon yayınlarıdır. Bu ortam, dağıtım teknolojisine bağlı olarak, hedef kitlesiyle tek yönlü iletişim kuran bir ortamdır. İşte bu ortam kullanılarak gerçekleştirilen öğrenme-öğretme sürecini daha etkili kılmak için yapılması gerekenler bu çalışmanın sorunu-

nu oluşturmaktadır. Bir başka söyleyişle; bu çalışmada, uzaktan eğitim sistemi içinde diğer ortamları desteklemek ve zenginleştirmek amacıyla hazırlanan ve tek yönlü iletişim ile öğretim yapan televizyonun, sınırlılıkları ve olanakları dikkate alınarak, belirlenen öğrenme-öğretme ilkeleri doğrultusunda oluşturulan bir senaryonun, öğretici olabilmesi için, gerekli ilkeler belirlenmeye çalışılacaktır.

1.1. Sorun

İnsan. İnsanbilimci Carleton Coon'un ifadesiyle "... vahşi ateşe gem vurmaya öğrenen, usta bir avcı olmayı, dertlere deva bulmayı, toprağı ekip biçmeyi ve hayvanları evcilleştirmeyi başaran; tekerleği, madenciligi, yazıyı keşfedip uygarlıklar kuran, imparatorluklar yıkan, topu-tüfeğiyle dünyayı ele geçirip, fezayı kuşatmaya hazırlanan..." bir canlı (Aktaran: Güvenç 1984:2). Yeryüzünde cansız, canlı ve canlı-üstü olarak sıralanabilecek varlık alanlarından canlılar dünyasının milyonlara varan türlerinden yalnızca biri. Ama sıradan, herhangi birisi değil. Çünkü insan, kendi ötesinde pek çok canlı-üstü alanlar yani kültürler

* Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi

ve uygarlıklar yaratmış bir canlı. İnsanların yarattığı kültürler ve uygarlıklar ise kuşaktan kuşağa kültürlere dediğimiz bir süreçle gelişir. "Kültürleme, kişinin doğumundan ölümüne değin kendi toplumunun kültür içeriğini öğrenmesi, toplumca istenen, beklenen insan olma sürecidir. Kültürleme en geniş anlamda (toplumsal boyutlu) eğitimidir" (Güvenç 1984:328).

Cevat Alkan'ın (1977:4) ifadesiyle "İnsanın biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelişiyle yaşadığı topluma insan olarak katılması arasındaki köprü, eğitimidir." Eğitime yaşam boyu süren bir süreç olarak bakacak olursak, formal ve formal olmayan eğitim gibi iki ayrım karşımıza çıkar. Formal olmayan eğitim, yaşam içinde kendiliğinden oluşan bir süreçtir. Formal eğitim ise amaçlıdır, önceden hazırlanmış bir program doğrultusunda planlı olarak yapılır ve öğretim yoluyla gerçekleştirilir (Fidan ve Erden 1998:2).

İşte formal olarak tanımladığımız eğitim biçimi, çok uzun yıllar seçkin kesimin yararlanabildiği bir eğitim biçimi olur. Halkın formal eğitimden yararlandığı zamanlardan söz edebilmek için, insanın bir birey olduğunu kavrayıp sormaya, sorgulamaya başladığı zamanları, Rönesans'ı, aydınlanmayı beklemek gerekir. Soran, sorgulayan kısaca kendini tanıyıp, bir birey olduğunu kavrayan insanın, en temel taleplerinden biri de eğitime yönelik taleplerdir. Bu dönemlerde gelişmeye başlayan ulus devlet anlayışına göre de halkın eğitimi öncelikli bir konudur. Bu anlayışa göre eğer bir ulus, gelişmek, dünyada söz sahibi olmak istiyorsa halkını eğitmelidir. Böylece bir yandan halk eğitiminin devlet politikası olarak benimsenmesi, bir yandan da bireyin giderek artan eğitim talepleri, tüm dünyada eğitim konusunda yeni bir anlayışı ortaya çıkarır. Bu anlayış, ekonomik olanakları, sosyal durumu, yaşı, cinsiyeti ne olursa olsun herkesin istek ve ilgisi doğrultusunda eğitimden yararlanması gerektiğidir.

Bilginin gerek birey, gerekse uluslar için varolma koşulu olarak önem kazanmasının yanı sıra artan eğitim talebine, önceleri, geleneksel yöntemlerle çözümler üretilmeye çalışılır. "Okul patlaması" olarak tanımlanan gelişme, bu anlayışın bir sonucudur (Hızal 1993:1). Geleneksel yöntemlerle eğitim talebine tam anlamıyla yanıt verilememesi, farklı seçenekler aramayı gerekli kılar. Böylece öğrenciyi merkeze alan, daha esnek, gereksinimlere uyarlanmış, daha özgür öğretim-öğrenme ortamları düzenlemenin koşulları

aranmaya başlanır.

İşte tüm dünyada ve ülkemizde bu yeni anlayışa yanıt verebilmek amacıyla geliştirilen sistemlerden biri de uzaktan eğitim sistemi olur. Teknolojik gelişmelere dayalı olarak geliştirilen bu sistem; "farklı ortamlarda bulunan öğrenci ve öğretmenlerin, öğrenme faaliyetlerini, iletişim teknolojileri ve posta hizmetleri ile gerçekleştirdikleri bir eğitim sistemi modelini ifade eder" (İşman 1998:23). Uzaktan eğitim sisteminde kullanılan ortamlar "1- basılı materyal, 2- yayın ve 3- yüz-yüze etkileşim olmak üzere üç boyutlu bir nitelik arz etmektedir"(Alkan 1996:245). Alkan (1996) ikinci boyut olarak tanımladığı yayın yoluyla öğretimin radyo, televizyon, tele-konferans, bilgisayar ağları, viewdata ve teletext gibi ortamları içerdiğini ve bu ortamların diğer ortamlarla yapılan etkinlikleri destekleme ve zenginleştirme işlevi üstlendiklerini belirtir. Bu öğrenme ortamları da dağıtım teknolojilerinin farklılıklarına göre kendilerine özgü sunum biçimlerine sahiptirler. Örneğin, televizyon gibi tek bir ortam bile farklı dağıtım teknolojilerine bağlı olarak (uydu, video kaset gibi) farklı iletişim biçimlerini gündeme getirmekte ve dolayısıyla bilginin sunumu da her bir ortamın kendine özgü niteliklerine göre biçimlenmektedir (Bates 1995:31).

Daha da özele inip baktığımızda iletişimin tek yönlü olduğu dağıtım modeline göre yapılacak televizyon eğitim programının yapı ve biçiminin farklı olması gerekebilir. Peki bu televizyon eğitim programlarının yapı ve biçimlerinin belirlenmesinde hangi ölçütler kullanılacaktır? Bu ölçütlerin belirlenmesi için doğru soruların sorulup somut, açık yanıtların verilmesi gerekir. William Van Nostran; Neyi, Kime, Hangi amaçla söylemek istiyorsunuz? sorusuna verilen yanıtlara göre yapı ve biçimin belirleneceğini söyler. Hemen ardından bu soruyu ayrıntılandırır ve

- 1- "Neyi söylemek istiyorsunuz" sorusuna verilecek yanıt, sunumun içeriğiyle ilgili bilgileri;
- 2- "Kime" sorusuna verilecek yanıt, izleyicilerle ilgili bilgileri;
- 3- "Hangi amaçla" sorusuna verilecek yanıtın ise programın yapılış amaçlarıyla ilgili bilgileri;

sağlayacağını belirtir (Nostran 1983:20). Bu ve buna benzer sorular sorup bunlara basit ve mantıklı yanıtlar verebilmek ise konuya bilimsel düşünceyle yaklaşmayı, sistemler yaklaşımını gerektirir.

Sistemler yaklaşımı ise temel olarak bir düşün-

me biçimidir. Bir kişiye gerçek gereksinimlerini analiz etme, yenilikçi bir tasarım yapma ve eleştirel bir değerlendirme için gerekli görme gücünü sunan bir düşünme biçimi. Bir düşünme biçimi olmasının yanı sıra sistemler yaklaşımı, karmaşık sorunların çözümlenebilmesi, uygun çözümlerin düzenlenebilmesi ve uygulanabilmesi için sistematik bir süreci de kapsar (Romiszowski 1996:38). Sistemler yaklaşımına yönelik bu açıklamaları eğitime uyguladığımızda ise "... iletişim ve öğrenme-öğretme kuramları ile ilgili araştırmalara dayalı, insan ve insan olmayan kaynakları birlikte kullanarak, öğrenme-öğretme etkinlikleri bütününe belirli özel amaçlar açısından sistemli biçimde desenlenmesi, yürütülmesi ve değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir" (Alkan 1995:114). Sistemler yaklaşımını, öğretim materyallerinin tasarımı, geliştirilmesini, etkili öğretim materyalleri elde edilmesini ve bunlara bağlı olarak öğrenmenin en üst düzeyde gerçekleşmesini sağlayabilen süreç-kurallar bütünüdür, diye de belirtmek olanaklıdır (Hızal 1983:36).

Bu bakış açısıyla; uzaktan eğitim sisteminde basılı malzeme, yüzyüze eğitim gibi ortamları desteklemek amacıyla kullanılan eğitim televizyonu sistemi de öğrenme-öğretme etkinlikleri bütününe, belirli özel amaçlar açısından sistemli bir biçimde desenlendiği, yürütüldüğü ve değerlendirildiği bir sistemdir. Bir başka söyleyişle; sistemi girdilerin belli bir süreçten geçerek çıktılar haline dönüştüğü bir süreç olarak alırsak, eğitim televizyonu sistemine de öğretim görevi doğrultusunda hazırlanan bilgilerin, belli bir süreçten geçerek öğrenme biçiminde çıktılara dönüştüğü bir sistemdir, diyebiliriz.

Eğitim televizyonu sisteminin alt sistemlerinden olan yapım sistemi ise planlama, hazırlıklar ve televizyona uyarlama gibi alt sistemlerden oluşur. Planlama ve hazırlıklar dediğimiz sistemlerin özünde ise senaryo yazım süreci vardır. Bir başka söyleyişle, televizyon programının yapımı senaryoya bağlıdır (Künüçen 1996:395). O halde eğitim senaryosu oluşum süreci, öğretim görevi doğrultusunda giren bilgilerin, belli bir süreçten geçerek, eğitim senaryosu biçiminde çıktılara dönüştüğü bir sistemdir, denebilir. Bir senaryo yazım sürecinin ve bu süreci oluşturan alt sistemlerin, öğretim-öğrenme ve iletişim kuramları dikkate alınarak, özellik ve niteliklerinin belirlenmesinin, televizyon programlarının öğretici niteliğini olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Bu da çalışmanın sorununu oluşturmaktadır.

1.2 Amaç

Bu doğrultuda çalışmanın amacı; sistemler yaklaşımıyla, bir eğitim televizyonu senaryosunun oluşum öğelerini ve eğitim televizyonu programının öğretici olabilmesi için bu öğelerin nasıl işlenmesi gerektiğini ortaya koymaktır.

Bu genel amaç doğrultusunda; sistemler yaklaşımı içinde, eğitim senaryosu oluşum sürecini oluşturan alt sistemlerle ilgili şu soruların yanıtları aranacaktır.

- Araştırma aşamasında;
 - İçerik araştırması nedir? Nasıl yapılır?
 - Hedef kitle araştırması nedir? Nasıl yapılır?
- Hazırlık aşamasında;
 - Program amaçları nedir? Nasıl saptanır?
 - İçeriğin ana hatları nasıl belirlenir?
- Yazma aşamasında;
 - Program yapısının ve biçiminin belirlenmesi sırasında yapılması gerekenler nelerdir?
 - Taslak senaryo nedir? Nasıl hazırlanır?
 - Senaryo yazarken özen gösterilmesi gereken noktalar nelerdir?
- Değerlendirme aşamasında;
 - Senaryo değerlendirmesi nedir? Nasıl yapılır?

1.3. Sayıtlar

- Eğitim televizyonu yapım sisteminde çıktıyı etkileyecek en önemli sürecin senaryo süreci olduğu,
- Kullanılan dağıtım teknolojilerinin, eğitim televizyonu programının biçim ve yapısını, bağlı olarak bu programın ortaya çıkarılacağı senaryonun yapı ve biçimini doğrudan etkileyeceği varsayılmıştır.

1.4. Sınırlılıklar

- Bu çalışma,
- Yayın yoluyla hedef kitleye ulaşan ve bu özelliği nedeniyle hedef kitleyle tek yönlü iletişim kuran eğitim televizyonunun senaryo oluşum süreciyle sınırlıdır.

2.KURAMSAL DAYANAKLAR

İletişim, insan yaşamının her alanında yer almasına karşın tanımlanması güç ya da başka bir söyleyişle dikkate alınan varsayımlara göre pek çok biçimde tanımlanan bir olgu. Fiske (1996:16) varsayımlarını belirledikten sonra iletişimi "iletiletiler aracılığıyla toplumsal etkileşim" biçiminde tanımlıyor. Yine "bireyler arasında

Eğitim Senaryosu Üzerine Bazı Düşünceler -Bir Sistemler Yaklaşımı- (4-16)

anlamları ortak kılma süreci", "bir kaynağın bir iletiyi bir kanal üzerinden bir alıcıya iletme süreci" iletişime ilişkin tanımlardan bazıları. Tanımların sayısını arttırmak olası. Ancak tanımlara bakıldığında oluşturulan varsayımların iki temele dayandırıldığı görülür. Bu temellerden biri, iletişimi bir eylem olarak alıp süreci inceleme yolunu seçerken, diğeri iletişim sırasında ortaya çıkan ürünleri araştırma konusu yapar. Nitekim, Fiske (1996), iletişimi iletilerin aktarılması olarak gören okulu "süreç okulu" olarak ele alırken, anlamların üretimi ve değişimi olarak gören okul için ise "göstergebilim" etiketini kullanacağını belirtir. Süreç okulu, kaynak ve alıcının iletiyi nasıl kodladığı, kod-açımının nasıl yapıldığı ile ilgilenir. "İletişimi, bir kişinin diğerkinin davranışını ya da zihinsel durumunu etkileme süreci olarak görür"(Fiske 1996:16). Kısaca, Fiske'nin "süreç okulu" olarak isimlendirdiği iletişim modellerinin ilgi alanını, bir iletinin gönderilme süreciyle ilişkili olan araç, kanal, aktarıcı, alıcı, güdültü ve geri besleme kavramları oluşturur.

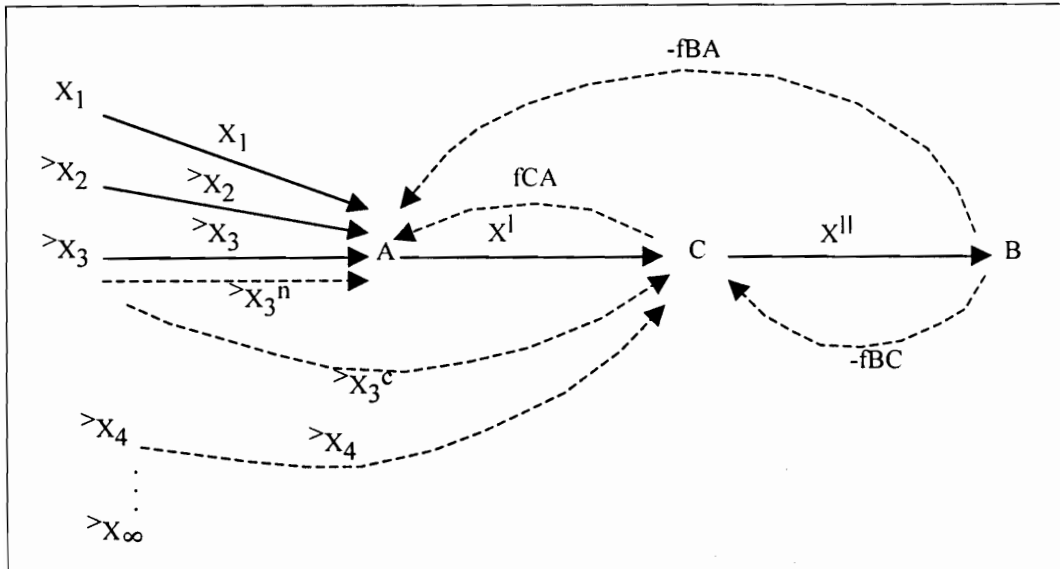
Modelde X, çevrede yer alan pek çok olay, düşünce, nesne ve insan yerine kullanılır. Bunlara uyarıcı demek de olasıdır. Modelin bileşenlerinden olan A ise iletileri bir amaca yönelik olarak seçen ve ileten kişilik ya da sosyal sistemdir. Westley-Maclean'ın, Newcomb'un ABX modelini alarak uyarlamalarıyla oluşturdukları C de, B'lerin gereksinim duyduğu bilgiyi seçip, ortak

anlamları içeren sembollere dönüştürerek kanal ya da araçla B'ye iletmek gibi işlevleri üstlenir. C'nin seçtiği iletiler, amaca yönelik olabildiği gibi, bir amaç taşımayabilirler. B de bir kişi, bir grup ya da tüm sosyal sistemdir. Westley-Maclean, modele geri besleme de eklerler.

Bu modeli özünde bir iletişim süreci olan, tek yönlü dağıtım kanalını kullanan eğitim televizyonu sistemine uyarladığımız zaman, karşımıza şöyle bir süreç çıkar;

Burada X'ler, öğretilecek içeriği oluşturan konulardır. A ise alan uzmanıdır. Bir başka söyleyişle, öğretim yapılan konuda verilmesi gerekli konuları seçen, içeriği belli bir akışa göre düzenleyen kişi ya da kişilerdir. Belli bir amacı vardır. Hedef kitlede istedik davranışlar oluşturmak nedeniyle böyle bir iletişime girer. B, öğretim programına katılıp sonuçta öğrenme eylemini ve bağlı olarak davranış değişikliği gösterecek hedef kitledir. Bu modelde yer alan C ise aracın yani televizyonun sunduğu olanaklara göre ve sınırlılıklarını da dikkate alarak, bilgiyi seçip ortak anlamları içeren sembollere dönüştürerek, araçla B'ye gönderen ekiptir. Bir başka söyleyişle eğitim televizyonu ekibidir. Geri besleme, B'den yani öğrenciden C'ye, ya doğrudan bağlantı yoluyla ya da izleyici araştırması yoluyla gelebilir. Ya da öğrenciden kaynağa yani A'ya bilgi gelir. Bu genellikle sınav sonuçları şeklinde gelen bil-

Westley-Maclean modeline baktığımız zaman da temel bileşenlerinin anılan kavramlar olduğu görülür.

Şekil 1: Westley-Maclean Kitle İletişim Modeli (Fiske 1996:55).

gidir. Bir diğer geri besleme ise eğitim televizyonu ekibinden konu uzmanına gelen bilgidir.

Çalışma açısından bu noktada sorulması gereken sorular şunlardır;

1. C, A'nın dersin kapsamına göre hazırladığı bilgiler arasından televizyona uyarlamak için seçim yaparken, hangi ölçütleri kullanacaktır? Bu sorunun yanıtlanabilmesi için öncelikle aracın yani televizyonun öğrenme-öğretme ortamı olarak nasıl bir araç olduğunun belirlenmesi gerekecektir.

2. Eğitim televizyonu açısından bakıldığında, iletişimin gerçekleşebilmesi, bir başka söyleyişle öğrenmenin gerçekleşebilmesi için semboller nasıl düzenlenmelidir? Bu sorunun yanıtını verebilmek için de öğrenme-öğretme kuramları doğrultusunda belirlenmiş genel eğitim ilkelerini gözden kaçırmamak gerekecektir.

2.1. Televizyon Nasıl Bir Araçtır?

Araç, genelde iletiyi kanal aracılığıyla aktarabilecek bir sinyale dönüştüren teknik ya da fiziksel bir nesne olarak algılandığında, bu çalışmada aracın taşıdığı anlam, Fiske'nin (1996:36) temsili araçlar olarak isimlendirdiği, genelde iletişim ürünleri üreten ve bir "metin" yaratmak için kültürel ve estetik uzlaşımları kullanan bir araç olarak ele alınmaktadır.

Bu bakış açısıyla televizyonun özellikleri şöyle sıralanabilir;

1. Televizyon elektronik bir araçtır. Televizyonun bu özelliğinin çalışma açısından önemi, izleyicinin psikolojik olarak, görüntüyü yaşayan resimler biçiminde algılıyor olmasıdır. Bu da izleyicinin televizyonla kurduğu iletişim biçimini daha da kişileştirir. Bir başka söyleyişle, elektronik bir araç olması nedeniyle, örneğin izlemek için film gibi özel bir ortam gerektirmemesi, tek başına ya da daha kişisel ortamlarda izlenebilme olanağı sunuyor olması, izleyici için televizyonu çok özel anların bile paylaşılabilirdiği, hemen ulaşılabilecek, tanıdık bir araç durumuna getirir.

2. Televizyon hareketli görüntü sunabilen bir araçtır. Görüntülerin anlatabileceğini, "konuşan kafalara" anlatılmadan önce düşünülmesi gereken, her zaman anımsanması gereken bir özelliktir.

3. Televizyon görsel-işitsel bir araçtır. Müzik, ses efektleri, konuşmalarla resimlerin birleşmesi, her birinin tek başına yaratacağı etkiden daha

fazlasını ortaya çıkaracaktır.

4. Televizyon kişisel bir araçtır. Televizyon, sinema perdesiyle kıyaslandığında oldukça küçük olan ekranına bağlı sıkıntılarının üstesinden, "close-up" denilen, bir kişinin baş ve omuzlarını estetik olarak TV çerçevesini yerleştiren çekimle gelir. Çerçevesiz görüntünün tümüyle ekranı doldurması ve izleyen kişiye doğrudan hitap ediyormuş gibi bir izlenim yaratması, televizyonu kişisel bir araç haline getirir.

5. Televizyon 3x4 boyutlarında bir araçtır. Televizyon görüntüsü her zaman 3'e 4 oranında yatay bir görüntü verir. Yükseklik ve genişlik arasındaki bu ilişki, televizyon grafiklerinin her zaman 3x4 oranındaki yatay bir formatta oluşturulmasını gerektirir.

6. Televizyon diğer kitle iletişim araçlarını birleştiren bir araçtır.

7. Televizyon bir ayrıntı aracı değildir. Elektronik yapısı ve televizyonun gerçekten küçük olan ekranı dikkate alındığında, ayrıntılı düzenlemeler izleyicide istenen etkiyi bırakamayacaktır (Nostran 1983:10-14).

Genel olarak televizyona yönelik bu özelliklerden hareketle, eğitim televizyonunun olanak ve sınırlılıkları nedir? sorusu yanıtlanabilir. Buna göre; televizyonun eğitim televizyonuna sağladığı olanaklar;

- Çoğu insan için televizyon bilinen bir araçtır.
- Televizyonun hareket ve görüntüyü tek bir ortamda birleştirilebilmesi sayesinde, karmaşık ya da soyut kavramlar görsel simulasyon aracılığıyla açıklanabilir.
- Televizyon, öğrencinin bilmediği yeni çevreleri tanıtmak için etkili bir araçtır.
- İçeriklerin tekrarı, özetlenmesi ve tanıtımında çok etkilidir.
- Güdüleyici bir araç olarak etkili biçimde kullanılabilir.

Sınırlılıklarına gelince;

- Nitelikli bir eğitim televizyonu yayını yapmak pahalıdır.
- Video yapımı, zaman alıcı bir süreçtir ve teknik olarak oldukça gelişmiş yapım ünitesi ve ekipman gerektirir.
- Bir eğitim televizyonu programı gelişmiş donanım, olanaklar ve uzman ekip gerektirir.
- Eğitim televizyonu ortalama öğrenciyi hedef alan bir kitle iletişim yaklaşımı kullanır. Sonuç olarak, özel gereksinimleri olan öğrenciler etkisiz duruma düşebilir.

Eğitim Senaryosu Üzerine Bazı Düşünceler -Bir Sistemler Yaklaşımı- (4-16)

· Program bir kez tamamlandığında yenilenmesi ve güncelleştirilmesi oldukça güçtür (Willis 2002).

2.2. İnsanlar Nasıl Öğrenir?

Bu soru yıllar önce psikologlar tarafından da sorulur ve çeşitli yanıtlar alınır. Öğrenme kuramlarının ortaya çıkmasının temel nedeni de bu sorunun sorulup yanıtlarının aranmasıdır. "Bireyin öğrenme sürecini değişik açılardan ele alıp, belirgin kurallara bağlayan" öğrenme kuramları "böylece bireyin nasıl öğrendiğini ve öğrenmesine nelerin etkilerde bulunduğunu açıklarlar" (Basaran 1982:240).

Öğrenme kuramları farklı noktaları ön plana çıkarır, her biri öğrenmenin farklı bir boyutunu açıklamaya çalışırlar. Binbaşıoğlu (1992:270-272) yine de ortak yönleri olduğunu belirtir ve bu ortak yönleri şöyle sıralar;

1. Öğrenme için "uyaran" şarttır; öğrenme, uyarıların etkisi altında olur.
2. Öğrenci, öğrenmek istediği nesnelere kendi çevresinden seçer. Burada seçici algının öğrenme süresinde önemli bir etken olduğu belirtilir.
3. Öğrenci etkindir; onun kendi öğrenimi için etkinliğe gereksinimi vardır.
4. Uyarılar aracılığıyla dış dünyadan aldığımız izlenimler ve bireyin kendi yaptıkları (yaşantılar), zihin yaşamımızı besleyen birer besin durumdadır.
5. Öğrenme, bir çok şeylerin etki yaptığı karmaşık bir süreçtir.
6. Öğrenmede, öğrenen kimsenin yaşantıları önemlidir. Öğretim de bu yaşantılara dayanmalıdır.
7. Eğitim ve öğretimde bireysel ayrılıklar önemlidir.

Bu açıklamalar doğrultusunda öğrenme; "birey ile çevresi arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan, kalıcı izlenimli yaşantı ürünleri olarak tanımlanabilir"(Şimşek 2000:9) Öğrenme, yaşantı ürünü olarak tanımlandığına göre, yaşantıyı çevresiyle etkileşimi sonucu bireyde kalan izler olarak düşünmek olası. İşte bireyde kalan bu izler, yani yaşantılar davranışlara yansıyor bir eğitim yaşantısından söz edilebilir. Bireyin eğitim yaşantısını kazanması için düzenlenen çevreye de eğitim durumu denir.

Eğitim durumu, öğreten açısından öğretme durumu olurken, öğrenen açısından öğrenme durumu

mudur (Çilenti 1988:17). Eğitim durumunun nasıl düzenlenmesi gerektiği konusundaki bilgi için de öğretim ilkelerine gereksinim vardır. Wisconsin Eğitim Araştırmaları Merkezi'nin yaptığı çalışmalar sonucunda, öğrenmenin tam olarak gerçekleştirilmesi için öğretimin içerik ve sunumuna temel olacak ilkeler şöyle sıralanır; konunun özünün aktarılması ve derinliğine işlenmesi, öğrenilenin gerçek yaşam ile ilişkilendirilmesi (Özden 2000:41-49). Ayrıca, öğrenme konusunun anlamlı olarak düzenlenmesi, örneklerden ya da verilerden sonuç çıkarılması, aralıklı olarak daha önce aktarılan bilgilerin yinelenmesi, öğrenenin kendine sunulan materyali algılayacak zamana sahip olması gibi ilkeler de etkili öğrenmede önemli rol oynar (Binbaşıoğlu 1992:371).

3-SİSTEMLER YAKLAŞIMI İLE EĞİTİM SENARYOSU OLUŞUM SÜRECİ

"Senaryo, kitle iletişim araçları yapım terminolojisini kullanarak, sesleri, resimleri ve düşünceleri tanımlayan olayların, zaman dizimsel olarak art arda gelişiminin yazılı açıklamasıdır" (Nostran 2000:23).

Sistemler yaklaşımı ile bakıldığında eğitim senaryosu oluşum süreci; Araştırma, Hazırlık, Yazma ve Değerlendirme biçiminde sıralanabilecek dört aşamayı kapsar.

3.1. Araştırma Aşaması

Araştırma, "problemlere güvenilir çözümler aramak amacıyla, planlı ve sistemli olarak, verilerin toplanması, çözümlenmesi, yorumlanarak değerlendirilmesi ve rapor edilmesi sürecidir" (Karasar 1982:21). Bir başka söyleyişle, araştırmalar genelde bir gereksinimle başlar ve yaşanan belirli süreçlerden sonra rapor yazımıyla sona erer. İşte senaryo oluşum sürecinin ilk aşaması olan araştırma da gereksinimle başlayıp raporla biten bir aşamadır.

Araştırma, planlı ve sistemli bir eylem olduğuna göre, öncelikle doğru sorunun sorulması gerekecektir. Bu aşamadaki doğru soru ise "Neyin, kime, hangi amaçla söylenmek istediği"dir. Neyi sorusuna alınacak yanıt içerik konusundaki bilgileri, kime sorusuna alınacak yanıt hedef kitleyi, hangi amaçla sorusuna alınacak yanıt ise genel amaçla ilgili bilgiyi getirir. Bu sorulara doğru yanıtların verilebilmesi için kullanılacak araştırma yöntemleri; görüşme, yazışma (anket) gözlem ve alan okumaları şeklinde sıralanabilir.

İçerik Araştırması

Bu çalışmaya temel aldığımız modele bakıldığında A tarafından, yani alan uzmanı tarafından uzaktan eğitim sistemi kullanılarak yapılan öğretim için, uygun olan içerik belirlenmiştir. Bir başka söyleyişle; verilecek eğitimin içeriği saptanmış ve buna göre diğer öğretim ortamları biçimlenmiştir. Burada, televizyon ekibinin senaryo oluşum sürecinde yapacağı içerik araştırması, hangi bilgilerin televizyona uyarlanması gerektiğini saptamak olacaktır.

Kısaca; bu araştırma ile birlikte "Neyi" sorusunun yanıtları alınmaya çalışılır. Kullanılacak araştırma yöntemleri ise görüşme, yazışma (anket), gözlem ve alan okumalarıdır.

Görüşme: Sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniğidir. Bu aşamada daha çok alan uzmanlarıyla ya da alan uygulayıcılarıyla yapılır. Görüşme sırasında sorulacak sorular ;

- Ne tür bilgi istendiğini açıkça belirten, soruların yöneltildiği kişi tarafından kolayca anlaşılabilen sorular olmalıdır.
 - Her bir soru tek bir amacı yanıtlayacak şekilde sorulmalıdır.
 - Sorular yansız olmalı, görüşme yapanın düşüncelerini içermemelidir.
 - Görüşme yapılan kişinin verebileceği türden sorular olmalıdır (Karasar 1982:174-177).
- Yazışma (anket): Yazılı iletişim yoluyla veri toplama tekniğidir. En yaygın olarak kullanılanı ankettir. Anketler, "yapılandırılmış sorular aracılığıyla seçeneklere dayalı bilgi toplamayı öngören" yazışma türüdür (Şimşek 2000:36). Görüşme tekniği için hazırlanan sorularda özen gösterilmesi gereken ilkeler, anket sorularının hazırlanması için de geçerlidir.

Gözlem: Yahya Özsoy'un da belirttiği gibi gözlem; belli bir kimse, yer, olay, nesne, durum ve koşula ilişkin bilgi toplamak için belirli hedeflere yöneltilmiş bir bakış ve dinleyiştir. Çevreyi gözleyerek yapılabildiği gibi belge tarama biçiminde de yapılabilir (Aktaran: Karasar 1982:164). Örneğin, işletme lisans programlarına yönelik bir ders için televizyon programları hazırlanıyorsa, model olarak seçilebilecek işletmelerle yapılan görüşmeler sırasında, ortamın gözlenmesi, işletmeye ait belge ve bilgilerin toplanması için gözlem tekniğini kullanmak gerekecektir. Kısaca; üzerinde çalışılan konunun televizyon ekranına bir öğretim materyali olarak ne-

den, nasıl getirilebileceğine ilişkin yanıtların verilebilmesi için gözlem önemli bir yöntemdir.

Alan okuma: Araştırılan konuyla ilgili tüm belgelerin incelenerek veri toplanmasıdır. Kaynakların bulunması, hızlı okunup, notlar çıkarılması ve değerlendirme işlemlerini kapsar.

Yapılan tüm bu araştırmalardan sonra "Neyi" sorusunun yanıtları belirleme başlar.

Hedef Kitle Araştırması

Bu araştırma, "Kime" sorusunu yanıtlamak için yapılan bir araştırmadır. Özünde, uzaktan eğitim sistemine katılan ve B olarak isimlendirilen kişiler, televizyon programında da hedef kitlesini oluşturur. Bu nedenle, hedef kitle araştırmasının temel amacı, izleyicilerin yani B'nin özelliklerini saptamaktır. Sözgelimi, 1999-2000 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi'nin Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içinde gerçekleştirdiği, Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programına katılan öğrenciler, bu program için hazırlanan televizyon eğitim programlarının da hedef kitlesini oluşturur. Kısaca hedef kitle en baştan bellidir. Peki bu hedef kitle hangi özellikleri taşımaktadır? İşte burada yapılacak hedef kitle araştırması, bu temel amaca hizmet edecek bir araştırmadır.

Bulunmak istenen özellikler "ulaşılacak istenilen belirli izleyici tipi nedir?", 13-19 yaş arasındaki gençler, daha büyük yaş grubu, aileler, ev kadınları çalışan erkek ya da kadınlar. Genel kitle iletişim araştırmalarında, toplumsal araştırmalarda..... izleyici tipi, demografik özellikler (cinsiyet, yaş, gelir vb.), çevresel özellikler" (Zettl 1984:483-484) şeklinde sıralanabilir. Kısaca, hedef kitlenin cinsiyet ve yaşları, öğrenim durumları, sosyo-ekonomik koşulları, geçmiş deneyimleri, katıldıkları programa ilişkin beklenti ve tutumları, özel ilgi alanları, yetenekleri, programa katılmadan önceki bilgi düzeyleri, güdülenme düzeyleri gibi konularda araştırma yapmak gerekir.

Hedef kitleye ilişkin bilinmesi gereken bir başka konu da izleyicinin programı nasıl bir ortamda, hangi koşullar altında izleyeceğidir. Eğer güdültü öğesinin çok fazla olabileceği koşullarda program izlenecek ise senaryo hazırlanırken bu nokta dikkate alınmalıdır. (Daha fazla tekrar vermeye özen göstermek gibi)

Bu araştırma için kullanılacak araştırma yöntem-

leri de görüşme, yazışma (anket), gözlem ve alan okumalarıdır.

İçerik ve hedef kitle araştırmaları sonucunda "Kime" ve "Neyi" soruları açıklık kazanmaya başlar. Buradan elde edilen verilerin toplanıp, belli bir raporun hazırlanmasıyla araştırma aşaması sona erer.

3.2. Hazırlık Aşaması

Araştırma aşamasında elde edilen veriler doğrultusunda hazırlanan rapor, hazırlık aşamasında amaçların saptanması, yani "Hangi Amaçla" sorusuna yanıtların bulunması için en önemli kaynaktır. Ayrıca "Nasıl" sorusunun yanıtını bulmanın yolu da yine amaçlardan geçer.

Amaçların Belirlenmesi

Robert F. Mager "Eğer, gideceğiniz yerden emin değilseniz, kendinizi herhangi bir yerde, hatta hiç bilmediğiniz bir yerde bulabilirsiniz" diyor (Aktaran: Heinich ve ark. 1990:45) Gerçekten de aranan, araştırılan şeyle ilgili doğru yanıtlara ulaşabilmek için, doğru soruların sorulması gerekir. Doğru soruların sorulduğu aşama ise amaçların belirlendiği aşamadır.

Amaçlar genelde iki düzeyde düşünülür. Bunlardan ilki genel amaç olarak ifade edilirken, alt amaçlar hangi değişkenlerle, hangi verilerin toplanacağını belirleyen amaçlardır.

Nostran ise "beklenti ifadeleri" olarak tanımladığı amaçları;

- Bilgiye yönelik amaçlar,
- Davranışsal amaçlar ve
- Güdüleyici amaçlar

olarak sınıflandırır (1982:38-43).

Bilgiye yönelik amaçlar, yalnızca programda verilmesi planlanan bilgiyi tek cümle ile ifade eden amaçlardır. Bu yapısı gereği hedef kitlenin özellikleri, bu bilginin verilip verilmemesini etkilemez. Programa göre verilecek bilgi saptanır ve aktarılır. Örneğin;

- Askerlere kışla içinde, motorlu taşıtları kullanırken dikkat etmeleri gereken kuralları göstermek.

Örnekte görüldüğü gibi, aktarılan bilginin hedef kitle üzerinde nasıl bir etki yapacağı bilgiye yönelik amaçlarda dikkate alınmaz.

Davranışsal amaçlarda ise hedef kitlenin programı izledikten önceki ve sonraki hareketleri ayrıntılı bir biçimde belirtilir. Davranışlardaki değişim genellikle öğretimde istenen bir sonuçtur. Gerçekte davranışsal amaçlar öğretim amaçlarının eşanlamlısıdır. Bu bakış açısıyla, Robert Mayer'in "Öğretici Amaçların Hazırlanması"nda belirttiği gibi, bir amaç, her zaman bir performansı, öğrenenin yapacağı şeyi tanımlar (Aktaran: Nostran 1983:40).

Davranışsal ya da öğretici amaçlar, her zaman "ebilecek" sözcüğü ile sonlandırılır. Örneğin;

- Bu programı izledikten sonra, hedef kitle can kurtaranın içinde bulunan sedyeye, solunum cihazı gibi araçları kullanabilecek.

Güdüleyici amaçlara gelince. Bu amaçlar bilgiye yönelik amaçlar ile davranışsal amaçların arasında yer alır. Güdüleyici amaçlarda hedef kitle için belirlenen son davranış, öğretici amaçlarda belirtildiği kadar açık değildir. Örneğin;

- Malzeme israfını ve imalat hatalarını azaltarak, imalattaki verimliliği arttırmak.

Görüldüğü gibi güdüleyici amaç kesin bir ölçütten yoksundur. Üretim çalışanlarının malzeme israfı ve imalat hatalarının nasıl düzeltereği konusunda bir açıklık yoktur. Bu amaçlar geniş bir biçimde bireysel yorumla açık amaçlardır.

Özetlersek, konu her ne olursa olsun, televizyon eğitim programları genel olarak üç amaç etrafında döner. Davranışsal amaçlarla, programlama sonuçlarının ölçülebilmesi diğer amaçlara kıyasla daha kolaydır. Program amaçları tanımlanırken, amacın hangi tür amaç olduğunu bilmenin, ifade etme, sonuçları değerlendirmeye ilişkin beklentiler geliştirme gibi konularda yararları vardır.

Alt amaçlara gelince. Hangi değişkenlerle hangi verilerin toplanacağını belirleyen amaçlara alt amaçlar dendiğine yukarıda değinilmişti. Bir başka söyleyişle, alt amaç soyut olabilecek genel amacın ölçülebilir, somut bir biçimde ifade edilmesidir.

Örneğin, bir programın genel amacının hastane sedyesinin kullanımını katılımcılara öğretmek olduğunu düşünürsek, sedyenin tekerleğini harekete geçirecek kolun nasıl ileri itileceğini göstermek alt amaçlardan biri olabilir. Kısaca tüm program amaçlarının yerine getirilebilmesi için unutulmaması gereken, alt amaçların tek tek ger-

çekleştirilmesi gerektiğidir.

İçeriğin Ana Hatlarının Belirlenmesi

Hazırlık aşamasında, amaçların belirlenmesini izleyen süreç, içeriğin ana hatlarının belirlenmesidir. Temel soruyu oluşturan neyi, kime, hangi amaçla soruları sorulmuş ve yanıtları verilmiştir. Üstelik amaçları oluşturan alt amaçlar da saptanmıştır. Temeline inerek bakıldığında, alt amaçlar içeriğin ana hatları konusunda bize ip uçlarını vereceklerdir. İçeriğin ana hatlarının belirlenmesindeki amaç ise programın yapı ve biçiminin ne olacağına ilişkin bilgi vermektir.

Kısaca, içeriğin ana hatları belirlenmesiyle, programla ilgili mantıksal sıralama kağıt üzerinde görülmüş olur. Böylece dikkatten kaçan noktalar ve konu dışı malzemeler kolaylıkla saptanmış olacaktır.

3.3. Yazma Aşaması

Konu ve hedef kitle üzerine yapılan araştırmaları, amaçların belirlenmesi, içeriğin ana hatlarının çıkarılması aşamalarının izlediğine değinilmiştir. Şimdi sıra daha yaratıcı olunması gereken bir aşamaya, yazma aşamasına gelmiştir. Nostran'ın (2000:52) ifadesiyle "...yazar, aklın gözleriyle, genel öykü anlatma tekniklerini kullanarak, bir başlangıç, bir orta ve bir son imgeleyerek bir yapı, bir biçim oluşturur." Kısaca, tüm parçaların toplanmasının ardından, bu parçalardan anlamlı bir bütün oluşturmanın zamanı gelmiştir.

Program Yapı ve Biçiminin Belirlenmesi

Yapı, olayların mantıklı bir akış içinde art arda gelmesidir. Bir başka söyleyişle, bir açılış sahnesiyle program başlar. Belli bir gelişme gösterir. Belli bir biçimde sona erer. Bir eğitim senaryosunda da genel amaca hizmet edecek biçimde düzenlenen öğretim materyalinin mantıklı bir akış içinde dizilmesi dendiğinde yapı anlaşılır.

Biçem ise yazarın konuya bakışını yansıtır. Aynı konu, aynı yapı içinde aynı hedef kitleye, komik, ciddi, çözümleyici, teorik ya da tiyatral biçemle aktarılabilir. Bütünüyle televizyon ekibinin estetik kaygılarının yönlendirdiği bir özelliktir.

Bates ve Gallagher (Aktaran: Chandler 2001), yaptıkları araştırmalar sonucu eğitim programının biçimini belirleyen boyutları ise 5 ana başlık altında toplarlar. Bu boyutları da;

Öğretici/Açık-Uçlu,
Etken/Edilgen,
Yapılandırılmış/Yapılandırılmamış,
Bütünleşmiş/Bağımsız,
Tartışmalı/Yansız olarak sıralarlar.

Öğretici/Açık-Uçlu boyutta program materyali, hedef kitle için açık bir şekilde analiz edilir, açıklanır ya da hedef kitlenin yorumlaması için basitçe sunulur. Tam öğretici denilebilecek programda herhangi bir problemin çözümünün açıkça verilmesi, tam bir rehberlik söz konusu iken, tam açık-uçlu programda hemen hemen hiç yol göstericilik yoktur, basılı malzemeye destek söz konusudur.

Etken/edilgen boyutta ise hedef kitlenin programa yanıt vermesi beklenir. Etkenlik çok biçimde olabilir. Örneğin, yayından önce basılı malzemenin okunması, yayın sırasında notların tutulması, ya da yayından sonra programdaki konuları pekiştirecek okumaların yapılması, programda yer alan bir problemin çözülmesi gibi. Ancak hedef kitleyi oluşturan pek çok kişi için bu koşulları yerine getirmek güçtür. Bu sorunu gidermek için sınıf ortamında kullanılan güdüleyici tartışma ortamı, televizyon ortamı için de yaratılabilir. Ancak uzaktan öğretimin hedef kitleyi, etken yanıt vermesi konusunda güdülemekte sorun yaşadığını belirtmek gerekecektir.

Yapılandırılmış boyut ise basit bir öyküden, ardışık bir diziye, bağımsız çekimlerden oluşan bir kolaj gibi birçok türden oluşur. Ayrıca bu boyut, öğretici/açık-uçlu boyuta da çok yakın olan yorumdur. Genellikle akademik yorumu kapsar. Yapılandırılmış programlar;

- Programın yapısı olabildiğince basit tutulmuş ise,
 - İlişkısiz olayların bir araya getirilmesinden çok, güçlü bir öykü çizgisi seçilmiş ise,
 - Birçok olay yerine tek bir olay seçilmişse,
 - Yüzeysel birçok olaydan çok, tek bir olay derinliğine incelenmişse,
- daha öğretici olabilecektir.

Bütünleşmiş/Bağımsız boyut ise uzaktan öğretim sistemini oluşturan tüm ortamların birbirleriyle ilişkili ya da bağımsız olmasını içeren boyuttur. Tartışmalı/Yansız boyut, 20 dakikalık bir programda dünyanın tüm görünümünü sunmanın olanaksızlığının getirdiği bir boyut. Kısaca gerçekliğin belirli görünümünün seçilmiş ve kurgulanmış olması gerekli. Bu noktada televizyon ekibinin düşün yapıları ya da dünya görüşlerinin

yeniden sunumları ile karşılaşılır. Tartışmalı denilen programlarda televizyon ekibinin seçimi açık bir biçimde gözlenirken, yansız boyutta farklı düşün yapıları ve dünya görüşlerinin birlikte sunumu söz konusudur. "Bates ve Gallanger, bir konu hakkında açık bir duruş almanın, hem daha dürüstçe olduğunu, hem de bir programın eğitimsel verimi daha da artıracaklarını düşünürler" (Aktaran: Chandler 2001).

Kısaca, programı oluşturacak materyalin belirlenmesinin ardından, bu materyalin program içinde nasıl dağıtılacağı, hangi boyutları kapsayacağı belirlenmesiyle, programın yapısı kesinlik kazanır.

Yapı ve biçimin belirlenmesinin ardından, taslak senaryonun hazırlanması gerekecektir. Ancak taslak senaryo hazırlanmasına geçilmeden önce, tam bu noktada bir değerlendirme yapmakta yarar vardır. Bu aşamadaki değerlendirmenin ne olduğu ve hangi ölçütleri içereceği ise çalışmanın değerlendirme aşamasında irdelenecektir.

Taslak Senaryonun Oluşturulması

Taslak senaryo, yazarın tüm araştırmaları sonucunda edindiği izlenimleri, ses ve görüntünün kullanılacağı televizyon ortamına uyarlayarak, belirlenen yapı ve biçim doğrultusunda, anlatsal düzyazı biçiminde aktarmasıdır (Nostran 2000:61). Kitle iletişim araçları yapım sürecinde çalışmayan, bilim uzmanı gibi kişilerin programın yapısı hakkında bilgi sahibi olabilmesini sağlama, yapımda gerekli olacak gereçleri sağlama, bir yapım bütçesi oluşturabilme gibi işlevleri vardır. Taslak senaryonun oluşumunda şu noktalar yer alır:

- Taslak senaryo, düşünülen program akışı dikkate alınarak geliştirilir.
- Her sahne için çekilecek yer ve katılacak kişi tanımlanır.
- Senaryoda yer alacak olan ses ve görüntüler tanımlanır.
- Temel geçişler gösterilir.
- Önemli, grafik, animasyon ya da özel efektler belirtilir.
- Gerektiğinden fazla açıklama yapılmaz. Bunun nedeni taslak senaryonun, programın nasıl oluşturulacağına ilişkin genel bir tanım olmasıdır. Ayrıntılara girilmesine gerek yoktur.

Senaryonun Yazımı

Senaryo yazarı Paul Schrande, "Ben bir yazar

değilim. Ben, film yapımının yarısı anlamına gelen senaryo yazarıyım. Ben bir yazar olamam, çünkü ben sadece sözcüklerle kodlayamam; sözcüklerle, cümlelerle ve noktalama işaretleriyle. Benim kodlamam çok daha farklı imgelerle ilintili. Kurguyla. Sinematografiyle. Görüntüyle. Sesle. Müzikle" (Aktaran: Nostran 2000:67) der. Gerçekten de ne tür senaryo yazılırsa yazılsın, senaryo yazmak kağıt üzerine sözcükleri yerleştirmekten daha öte bir şey. Örneğin göz için, kulak için yazmak gibi.

Göz için yazmak; kısaca, görselleştirilecekleri yazmak olarak tanımlanabilir.

Bu süreci etkili kılmak için öncelikle içeriğin görsel olarak nasıl sunulacağına karar vermek gerekir. Görüntü, kitle iletişim araçlarında pek çok amaca hizmet etmek için kullanılır. Peki hazırlanan program için nasıl bir görsel düzenleme düşünülmektedir? Örneğin, karmaşık ve soyut bir kavramın açıklanması için üç boyutlu animasyona dayalı bir anlatım mı? Yoksa anlatıcının "close-up" denilen ölçekte doğrudan anlatımı mı? İşte bu aşamada karar verilecek noktalar bunlardır.

Bu süreci etkili kılmak için yapılması gerekenlere gelince. Eğitim televizyonu açısından alt amaçlara uygun olarak, görüntünün anlamlı bir sıra içinde akması gerekir.

Ayrıca, hedef kitlenin kendisine sunulan görsel materyali algılayabileceği bir süre görebilmesi sağlanmalıdır. Hızla akan, ritmik bir kurguya sahip biçimler, eğitim televizyonu için uygun değildir.

Televizyon yayını hem göze hem de kulağa seslenmesine karşın, hedef kitle ile tek yönlü iletişim kurması, hedef kitleyi edilgen duruma getirir. Sonuçta dikkat dağılır. Bunu önlemek için görsel efektler ya da görsel geçişler kullanılabilir. Örneğin, öğrenmenin kalıcılığını sağlamak için yinelemenin yapıldığı bölümlerde görsel bir tekrar benimsenebilir. Böylece dikkat yeniden ekranda toplanabilir.

Kulak için yazmak: Televizyon programının sese dayalı öğelerini içerir. Bunlardan biri, belki de en önemlisi insan sesidir. Sesler profesyonel kişilerden alınabildiği gibi, profesyonel olmayan kişilerden de alınabilir. Profesyonel kişiler daha çok sunucu olarak programlara katılırlar. Profesyonel olmayan ses ise farklı dallarda uzman olan

ve programın içeriğine ilişkin bilgi aktaran seslerdir. Ayrıca insan sesi, görüntü ile verilebileceği gibi, görüntüye eşlik eden arka ses olarak da verilebilir.

Anlatıcı sesin etkili kullanımını sağlamak için hazırlanan senaryoda özen gösterilmesi gereken ilkeler ise;

- Sesin doğrudan ve güçlü biçimde verilmesi,
 - Olumlu ifadelerin seçilmesi,
 - Yararsız sözcüklerin atılması,
 - Seslendirenin bir nefes alışta okuyabileceğinden daha uzun yazılmaması,
 - Hedef kitlenin diline ve eğitim düzeyine uygun yazılması,
 - Abartılı anlatımdan kaçınılması,
 - Özellikle hedef kitlenin yaşantıları arasında yer alabilecek örneklerden hareket edilerek anlatımın oluşturulması,
 - Ayrıntılı olarak biçimlendirilen akıldaki görüntülerle birlikte yazılması,
 - İçten, resmi olmayan konuşma dilinin kullanılması,
- şeklinde sıralanabilir.

Eğitim televizyonu programlarında kullanılan diğer ses öğeleri ise müzik ve efekttir. Müzik ve efekt seçiminde ve kullanımında önemli olan nokta, keyfiyete dayalı değil, belli bir amaca hizmet etmek için kullanılmış olmasıdır. Müziğin kullanılma amaçları ise şöyle sıralanabilir;

- Hedef kitle üzerinde belli bir ruhsal durum yaratmak için,
- Bir geçiş işareti olarak,
- Bir noktanın altını çizmek için,
- Görüntüyü desteklemek için,
- Görüntünün olumsuzluğunu ortaya çıkarmak için,
- Bir duyguyu açıklamak için,
- Akışta bir değişiklik yapmak için,
- İzleyiciyi şaşırtmak için kullanılır.

Ses efektleri de daha çok görüntünün gerçek olduğunu göstermek ya da gerçek izlenimi yaratmak için kullanılır.

Eğitim televizyonu açısından konuya bakıldığında müzik ve ses efektlerinin artan gerçeklik duygusunun bireylerin dikkatlerini yoğunlaştırmayı sağladığı ve bağlı olarak öğrenmenin biraz daha kolaylaştığı görülür.

3.4. Değerlendirme Aşaması

"Değerlendirme, çeşitli kararlara ilişkin sonuçla-

rı değerlendirme girişimidir ve bu nedenle karar alma sürecinin en önemli bölümlerinden biridir"(Bates 1976:262). Bir başka söyleyişle Selahattin Ertürk'ün de belirttiği gibi "değerlendirme, kısaca, eğitim hedeflerinin gerçekleşme derecesini tayin etme sürecidir ve program geliştirme- nin her aşamasında yapılan bir süreklilik gösterir" (Aktaran: Güçhan 1988:74). Tüm bu tanımlardan hareketle, değerlendirmenin belli bir aşamada alınan kararların, çeşitli biçimlerde sınınanarak, bir sonraki aşamaya veri oluşturması anlamında bir işleyişi vardır. Ve sistemler yaklaşımının olmazsa olmaz aşamalarından biridir.

Schramm'a göre geri besleme ya da değerlendirmeyle ilgili yöntemler;

- Ön değerlendirme programları,
- Stüdyoda öğrencilere yönelik öğretim,
- Sınıftan o anda elde edilen elektronik geri besleme,
- Program içeriklerinin öğrenilmesi üzerine belirli aralıklarla yapılan araştırmalar,
- Sınıf öğretmenlerinden elde edilen düzenli yorumlar,
- Sınıf etkinliklerinde yapılan düzenli gözlemler,
- Öğrenci ve öğretmen davranışlarından elde edilen düzenli raporlar,
- Belirli sorunlara ilişkin raporlar,
- Programlar ve malzemeye ilişkin uzman eleştirileridir (Aktaran: Wen 1976:291).

İdealde farklı kanallardan elde edilen bilgilerin tümünün değerlendirilmesi istenir. Ancak uygulamada bunu gerçekleştirmek olanaksızdır. Bu nedenle geri besleme yöntemlerinden bazılarının seçilip uygulamaya alınması gerekecektir. Senaryo oluşum sürecinin değerlendirildiği yöntemler de programlar ya da materyale ilişkin uzman görüşleri, ön değerlendirme programları, program içeriğinin öğrenilmesi üzerine belirli aralıklarla yapılan araştırmalardır.

Buna göre, senaryo oluşum sürecinde üç aşamada değerlendirme yapılır. Bunlardan ilki içeriğin oluşturulmasından sonra yapılan değerlendirmedir. Bu değerlendirmede amaç, oluşturulan içeriğin belirlenen genel ve alt amaçlarla ne kadar uyumlu olduğunu saptamaktır. Bu değerlendirmeye "girdi bireşkenlerinin değerlendirilmesi" (Güçhan 1988:75) de demek olasıdır. Değerlendirmeyi yapacak olanlar ise modeli oluşturan A yani alan uzmanı, yönetmen, yapımcı vs.dir. Kullanılan ölçütler ise şöyle sıralanabilir;

- Çalışmaya başlandığında "Neyi" sorusuna veri-

Eğitim Senaryosu Üzerine Bazı Düşünceler -Bir Sistemler Yaklaşımı- (4-16)

- len yanıtla bu aşamada verilen yanıt aynı mı?
- İçerik hedef kitleye uygun mu?
- Programın yapılabirlik olasılığı nedir?
- Görsel ve işitsel anlatım televizyonun olanak ve sınırlılıklarına uygun mu?
- İçerikte kullanılan yapı, biçem uyumlu mu?
- İlk başta belirlenen amaçlarla karşılaştırıldığımda, içerik amaçları gerçekleştirecek nitelikte mi?

Değerlendirmenin yapılması gereken diğer aşama ise ideal olarak test için hazırlanan programların sunumunda gerçekleştirilir. Hedef kitle arasından seçilen bir örneklem tarafından örnek programın değerlendirilmesidir. Ancak, zaman darlığı, ekonomik kaygılar gibi nedenlerle çoğunlukla bu değerlendirme yöntemi göz ardı edilmektedir.

Senaryo oluşum sürecinde bir başka değerlendirme "girdi-çıkıtlı ilişkilerinin değerlendirilmesi" (Güçhan 1988:76) de denebilecek araştırmadır. Program istenen, planlanan çıktıyı üretebilmiş midir, sorusunun yanıtları aranır.

SONUÇ

Çeşitli nedenlere dayalı olarak, artan eğitim talebini karşılamak üzere ortaya atılan uzaktan eğitim sistemini oluşturan önemli alt sistemlerden birisi de televizyon yayınlarıdır. Televizyon yayınları dağıtım teknolojilerine bağlı olarak, hedef kitle ile tek yönlü bir iletişim kurabilmektedir. Bu da öğrenme üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Bu olumsuzlukları, olumlu yönde değiştirmek için yapılacak bazı şeyler olmalıdır. Bunlardan biri de eğitim televizyonu yapım sürecinin önemli bir ayağını oluşturan senaryo oluşum sürecine, sistemler yaklaşımıyla bakmaktır. Bir başka söyleyişle, iletişim ve öğrenme kuramlarıyla ilgili araştırmalara dayalı, insan ve insan olmayan kaynakları birlikte kullanarak, öğrenme-öğretme etkinlikleri bütünü, belirli özel amaçlar açısından sistemli biçimde desenlenmeli, yürütülmeli ve değerlendirilmelidir. Bu çalışma, böyle bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkmış bir çalışmadır.

KAYNAKLAR

- Alkan C (1977) Eğitim Teknolojisi, Ankara.
Alkan C (1995) Eğitim Teknolojisi, Atilla Kitabevi, Ankara.
Banathy BH (1991) Systems Design Of Education A Journey to Create the Future, Educational Technology Publications Englewood Cliffs,

- New Jersey.
Başaran İE (1982) Eğitim Psikolojisi Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri, Emel Matbaacılık, Ankara.
Bates AW (Tony) (1997) Technology, Open Learning and Distance Education, Routledge, London-New York.
Bates T (1976) Towards a Policy for Broadcast Evaluation, International Conference on Evaluating Educational Television and Radio, Bates, T.,Robinson, J. The Open University Press. s.262-270,
Binbaşıoğlu C (1992) Eğitim Psikolojisi, Binbaşıoğlu Yayınları, Ankara.
Chandler D (2001) Educational Television Programme Structure and Style, Notes on Research by Tony Bates. <http://www.aber.ac.uk/medial/Functions/mcs.html>
Charles CM (1999) Öğretmenler İçin PIAGET İlkeleri, G.Ülgen (çev), Anı Yayıncılık, Ankara.
Combes P ve Tiffin J (1978) Tv. Production for Education A Systems Approach, Focal Press, London / Focal / Hastings House, New York.
Çilenti K (1988) Eğitim Teknolojisi ve Öğretim, Gül Yayınevi, Ankara.
Fidan N ve Erden M (1998) Eğitime Giriş, Alkım Yayınları, İstanbul.
Fiske J (1996) İletişim Çalışmalarına Giriş, Süleyman İrvan (çev), Bilim Sanat Yayınları / Ark, Ankara.
Güçhan N (1988) Sistem Yaklaşımı İle Televizyon Eğitim Programı Yapımı: Açıköğretim Fakültesi Örneği. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
Güvenç B (1984) İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.
Heinich R, Molenda M ve Russell JD (1990) Instructional Media And the New Technologies of Instruction Third Edition. Macmillan Publishing Company, New York / Collier Macmillan Publishers, London.
Heylighen F (1998) Basic Concenpts of the Systems Approach, <http://pespmc1.vub.ac.be/SYSAPPR.html>
Hızal A (1993) Eğitim Teknolojisi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eskişehir.
Howard D ve Mabley E (1995) The Tools of Screen Writing, St. Martin's Griffin, New York.
İşman A (1998) Uzaktan Eğitim Genel Tanımı Türkiye'deki Gelişimi ve Proje Değerlendirmeleri, Değişim Yayınları, Sakarya.
Karasar N (1987) Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar, İlkeler, Teknikler, Matba Matbaacılık, Ankara.
Kuligowski S (2001) A Nine-step Systems Ap-

proach to Instructional Design, <http://info-web.magi.com/-broadb/sat.html>

Künüçen H (1996) Televizyonda Eğitim Programlarında Senaryonun Önemi, 1. Uluslararası Uzaktan Eğitim Sempozyumu, Ankara s. 393-399.

Mc Quail D ve Windahl S (1994) Kitle İletişim Çalışmaları İçin İletişim Modelleri, Banu Dağtaş ve Uğur Demiray (çev), Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir.

Miller W (1993) Anlatı Filmleri ve Televizyon için Senaryo Yazımı, Y. Büyükerşen, Y. Demir ve N.Esen (çev), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Nostran WV (1983) The Nonbroadcast Television Writer's Handbook, Knowledge Industry Publications, Inc. White Plains, NY.

Nostran WV(2000) The Media Writer's Guide, Writing for Business and Educational Programs, Focal Press, Boston.

Öngören MT (1982) Senaryo ve Yapım, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Ankara.

Özden Y (2000) Öğrenme ve Öğretme, Pegem A Yayınevi, Ankara.

Romiszowski AJ (1984) Producing Instructional Systems, Kogan Page, London/Nichols Publi-

hing, New York.

Romiszowski AJ (1996) Systems Approach to Design and Development, International Encyclopedia of Educational Technology, Plomp T ve Ely DP., Cambridge, UK. s.37-43,

Schiffman SS (1995) Instructional Systems Design:Five Views of the Field, Instructional Technology: Past, Present and Future, Colorado, USA, s.131-142.

Severin WJ ve Tankard Wr JW (1994) İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları, A. A. Bir ve N. S. Sever (çev), Kibele Sanat Merkezi, Eskişehir.

Şimşek A (2000) Eğitim İletişimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Ülgen G (1997) Eğitim Psikolojisi Kavramlar, İlkeler, Yöntemler, Kuramlar ve Uygulamalar, Alkım Yayınevi, İstanbul.

Wen.CT (1976) Evaluation of ETV Programmes in Developing Countries, International Conference on Evaluating Educational Television and Radio, Bates,T. Ve Robinson J. The Open University Press, s. 288-293.

Willis B (2002) Instructional Television, <http://www.uidaho.edu/evo/dist5.html>

Zettl H (1984) Cinema and Television Production Techniques, Wadsworth Publishing Co., USA. ■